

การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
THE ANALYSIS OF VALUES AND EXISTENCE OF FOLK
CULTURE'S ARTS
: A CASE STUDY OF NANG YAI SHADOW PUPPET DRAMA
AT KHANON TEMPLE IN RATCHABURI PROVINCE

เปรมรัศมี ธรรมรัตน์*
ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ ศึกษาการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ และนำเสนอแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลการศึกษาพบว่า ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าที่สำคัญ 2 ด้าน ได้แก่ มีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล และคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม คุณค่าต่อการพัฒนาบุคคลนั้นทำให้ผู้ที่สืบทอดและผู้ชมการแสดงหนังใหญ่ได้รับการส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาร่างกาย และการปรับตัวทางสังคมทำให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ส่วนคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมเป็นการส่งเสริมทางด้านการศึกษาในฐานะแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน ส่งเสริมด้านจริยธรรมมีการสอดแทรกข้อคิดในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมรู้จักความดีความชั่ว ส่งเสริมศิลปะในแขนงต่างๆ ทั้งหัตถศิลป์ คีตศิลป์ นาฏศิลป์ วรรณศิลป์ และดุริยางคศิลป์ รวมทั้งเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจโดยสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ชุมชน สร้างความภูมิใจและความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและแสดงถึงพลังของชุมชนที่ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาด้วย

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ได้แก่ การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ภายในชุมชน มีการปรับตัวทางสังคมทั้งรูปแบบการถ่ายทอดความรู้และการแสดง ชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันเห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่เกิดความร่วมมือมีการเผยแพร่และสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากสังคมภายนอก หน่วยงานองค์กรต่างๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย

แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน อันทำให้ศิลปะหนังใหญ่วัดขนอนสามารถดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยอย่างยั่งยืนได้แก่ ควรมีการสืบทอดโดยจัดตั้งคณะกรรมการบริหารคณะหนังใหญ่วัดขนอนในรูปแบบองค์กร รวบรวมและนำองค์ความรู้หนังใหญ่ มาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชน จัดเวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและเพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ เพื่อสร้างความตระหนักการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชน

* นักศึกษาระดับปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

** อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

This research study based on the methodologies of qualitative research .The objective of this qualitative research were : to analyse the value of the folk arts and culture of Nang yai shadow puppet drama; to study the existence of the folk arts and culture of Nang yai shadow puppet drama; and to present the guidelines for relaying the folk arts and culture. The study documents, non – participation observation and in-depth interview The study reveals that:

The important and principal values of the Nang yai shadow puppet drama affected two parts: individuals and society. The value of individual development. The inheritors and viewing participants will be promoted in the areas of brain development, emotional development, psychological development, body and social adjustments. The value of social development. The Khanon Temple, where the Nang yai shadow puppet drama exists, is the essential community of learning capability sources. It helps promoting education, ethics and moral. It also promotes arts in different fields, such as craftsmanship, music, dance, literature , and skills of musical performances. Furthermore, it helps creating occupations and increasing revenues of the community. Finally, it gives the community a pride and identity in the creation of such arts and culture.

The factors which enhanced the existence of Nang yai shadow puppet drama at the Khanon Temple are as follows: Learning and transmitting knowledge of Nang yai shadow puppet drama within the community; social adjustment in the form which is compatible with the present circumstances and needs of the viewing participants; The interaction within the community has resulted in realization of the value of the local folk arts and culture. Creation of a distribution network, exchanges of cultural learning, and social support from other agencies, organizations must be sought after.

In order to preserve the sustainable existence of the Nang yai shadow puppet drama at the Khanon Temple with the Thai society, the following is a list of guidelines for the knowledge transfer. An establishment of an organization is recommended. A collection of knowledge and the grand shadow play on the integrated activities of teaching and learning in school. Made to local youth programs. Seminars on exchanges of opinions on folk arts and culture should be periodically organized. Increased dissemination of its information through media should be done. These guidelines for conservation awareness of local arts and cultural should be raised within the community.

บทนำ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในอดีตจนถึงปัจจุบันล้วนมีความสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมทั้งสิ้นเพราะศิลปวัฒนธรรมไม่ได้แยกตัวออกจากสังคม หากแต่มีความสัมพันธ์กับสังคมหรือกลุ่มคนอย่างเหนียวแน่น ตลอดจนมีความเคลื่อนไหวอยู่ในสังคมตลอดเวลาและเมื่อกล่าวถึงศิลปวัฒนธรรมในชาติใดก็ย่อมแสดงถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชนในชาตินั้น (ชิน อยู่ดี 2530:20-25) วัฒนธรรมในเชิงชีวิตเป็นองค์รวมของวิถีคิด คุณค่า และอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์และสะสมขึ้นมาในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์และการปรับตัวกับระบบความสัมพันธ์และธรรมชาติภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จึงมีพลังในการกำหนดชีวิตคน ยิ่งกว่าสิ่งใด ซึ่งวัฒนธรรมประกอบด้วย 3 ระบบ ซ้อนรวมกันอยู่อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง คือ 1) ระบบคุณค่าหมายถึงศีลธรรมของส่วนรวมและจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์ 2) ระบบภูมิปัญญาหมายถึงวิถีชีวิตของสังคมโดยเฉพาะการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคมกับธรรมชาติแวดล้อมภายใต้เงื่อนไขว่าสังคมนั้นจะต้องมีอิสระและมีความเป็นตัวของตัวเองพอสมควร จึงจะสามารถผลิตและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาใหม่ให้สอดคล้องกับคุณค่าทางศีลธรรมได้ 3) ระบบอุดมการณ์หมายถึงศักดิ์ศรีและสิทธิของความเป็นมนุษย์ ถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชน เพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่และถ่ายทอดภูมิปัญญา ในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักศีลธรรม จริยธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ อุดมการณ์อำนาจนี้จะแสดงถึงศักยภาพของชุมชนเพื่อรักษาความเป็นอิสระของตนเองเมื่อต้องเผชิญหน้ากับการครอบงำจากภายนอกเพราะอุดมการณ์นี้เป็น

ระบบสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนา (กฤตยา แสงเจริญ 2543:1) ทั้งนี้การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่นำวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งเพราะวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตที่มีการบูรณาการทุกอย่างเข้ามา เพื่อความสมดุล เมื่อเกิดความสมดุลจึงทำให้เกิดความยั่งยืน หนึ่งความยั่งยืนไม่ได้อยู่ที่สิ่งแวดล้อมอย่างเดียวแต่หมายถึงวิถีชีวิตร่วมกันที่ยั่งยืนด้วย กระบวนการทางวัฒนธรรมจึงเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่ และปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นในบริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อมซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนด้วยเหตุนี้กระบวนการทางวัฒนธรรมจึงสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา (ประเวศ วะสี 2546 :7-14)

ศิลปะอันเป็นสมบัติวัฒนธรรมไทยที่ล้ำค่าแขนงหนึ่งซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทยและอยู่คู่กับการพัฒนาบ้านเมืองมาเป็นเวลาช้านานและกำลังจะถูกกลืนเลื่อนไปจากสังคมในยุคปัจจุบันนั้นมีมากมาย แต่ที่เห็นได้ชัด คือ “หนังใหญ่” ซึ่งเป็นที่รวมของศิลปะหลายชนิดแตกต่างจากการละเล่นประเภทอื่นๆ ทั้งยังแสดงถึงความสามารถของบรรพบุรุษไทยที่ประสมประสานคุณค่าของศิลปะหนังใหญ่เหล่านั้นออกมาในรูปแบบการแสดง ดังที่ กนกวรรณ สุวรรณวัฒนา (2527 :1) กล่าวถึง หนังใหญ่คือศิลปวัฒนธรรมแขนงหนึ่งและเป็นมรดกที่เก่าแก่ประจำชาติไทย ได้รับการยกย่องเป็นการละเล่นชั้นสูงแสดงเฉพาะงานสำคัญ และสันนิษฐานว่ามีมาก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยมีหลักฐานจากสมุทรโฆษชาดกคำฉันท์ ความตอนหนึ่งว่า

“ พระให้กล่าวภาพนิพนธ์ จำนองโดยกล
ตระกาลเพลงยศพระ

ให้ลัดกลแสบภาพอันระระ เป็นบรรพบุรณะ
นเรนทรราชบรรหาร

ให้ทวยนักคนผู้ชาย กลเล่นโดยการ
ยเป็นบำเพ็ญธรรม”

ปัจจุบันมีคณะหนังใหญ่วัดখনอนซึ่งนับได้ว่าเป็นคณะเดียวที่มีตัวหนังครบชุด และมีผู้เล่นที่เป็นเยาวชนซึ่งได้สืบทอดวิชาศิลปะการแสดงไว้โดยมีการแสดงเผยแพร่ยังที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศมาแล้วหลายครั้ง ในปี พ.ศ. 2532 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์อุปถัมภ์กรมรดกไทย ทรงตระหนักถึงคุณค่าในการแสดงและศิลปะในตัวหนังใหญ่ จึงทรงมีพระราชดำริให้มีการอนุรักษ์ อนุรักษ์การแสดงหนังใหญ่นั้นมีการนำศิลปะทางนาฏศิลป์การละครเคลื่อนไหวอย่างได้อารมณ์ตามเนื้อเรื่องประกอบกับบทพากย์ บทเจรจา บทขับร้อง ดนตรีปี่พาทย์ จึงทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องราว และให้อรรถรสทางศิลปะแก่ผู้ชมได้อย่างสมบูรณ์ การแสดงหนังใหญ่จึงมีคุณค่าทางศิลปะและแสดงถึงอัจฉริยภาพของบรรพบุรุษไทยได้เป็นอย่างดี (รำไพพรรณ แก้วสุริยะ 2532 : 52) หนังใหญ่วัดখনอน จัดว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน และแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของวัฒนธรรมท้องถิ่น (Traditional knowledge) ที่มีต่อชุมชนไทยซึ่งเป็นวิถีแห่งการพัฒนาประเทศที่ไม่ตัดรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง จากแนวคิดและข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยใช้ข้อมูลหนังใหญ่วัดখনอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นกรณีศึกษาเพราะหนังใหญ่วัดখনอนดังกล่าวเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติไทยที่มีผลต่อการพัฒนาสังคม โดยสามารถสร้างสังคมที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลและสามารถพึ่งตนเอง และผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบมาเป็นแนวทางในการเสนอแนะการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม เพื่อการดำรงอยู่และพัฒนาชุมชน ตลอดจนเป็นการเผยแพร่อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่มีคุณค่าให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตเนื้อหาออกเป็น 4 ด้านหลัก คือ

1. ศึกษาการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอนทางด้านต่าง ๆ ได้แก่
 - 1.1 การสอนกรรมวิธีสร้างหนังใหญ่ในปัจจุบัน
 - 1.2 วิธีการและขั้นตอนการถ่ายทอดและการฝึกฝนการแสดงการเชิดหนังใหญ่
 - 1.3 การออกแสดงหนังใหญ่บนเวที
 - 1.4 การพัฒนาฝีมือผู้เรียนตามภูมิปัญญาของครูผู้ถ่ายทอด
 - 1.5 ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอน
2. การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอน โดยใช้กรอบการวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้
 - 2.1 คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาตัวบุคคล 2 ด้าน ได้แก่ ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์
 - 2.2 คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาสังคม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านจริยธรรม ด้านศิลปกรรม ด้านเศรษฐกิจ

3. การศึกษาวิเคราะห์สถานภาพการดำรงอยู่ของหนังใหญ่วัดขนอนจากการเรียนรู้ การปรับตัว และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

4. ในด้านแนวทางการสืบทอดหนังใหญ่วัดขนอนในฐานะมรดกศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าเพื่อให้เกิดการดำรงอยู่คู่กับสังคมในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้จากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 4 กลุ่ม ดังนี้

1. ครูผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน มีประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน มาเป็นระยะเวลามากกว่า 5 ปี จำนวน 7 คน

2. ผู้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ที่มาเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่ทั้งการเชิดหนังใหญ่และการเรียนรู้ดนตรีปี่พาทย์ จำนวน 23 คน

3. ผู้ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ โดยมีทั้งตัวแทนกลุ่มวัยเด็กวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ที่มีความสนใจในด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ จำนวน 25 คน

4. ผู้นำชุมชนและนักวิชาการท้องถิ่นที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องหนังใหญ่ วัดขนอน จำนวน 9 คน

การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Selective) โดยเลือกพื้นที่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้วยเหตุผล 2 ประการดังนี้ 1. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระราชดำริเมื่อปี พ.ศ. 2532 ให้มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดขนอนไว้ ซึ่งมีคุณค่าและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติไทย

2. เป็นแหล่งการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในด้านการเชิดหนังใหญ่ที่มีชื่อเสียง และได้รับการยอมรับจากคนในสังคมอย่างแพร่หลาย มีการแสดงเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจเป็นประจำทุกสัปดาห์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือในการสัมภาษณ์ ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง อุปกรณ์บันทึกภาพ ในการจัดทำแนวทางการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นขอบเขตของการสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์กรอบแนวคิดของการวิจัย และปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยมีแนวคำถามดังนี้

- 1) ความเป็นมาของหนังใหญ่วัดขนอน
- 2) ความสนใจในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
- 3) การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
- 4) หนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าและความสำคัญ
- 5) ปัจจัยที่ทำให้หนังใหญ่วัดขนอนยังดำรงอยู่

2. แบบบันทึกการสังเกตที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวทางการสังเกตดังนี้

1) การกระทำ (Acts) คือ เหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งซึ่งไม่ยาวนานต่อเนื่อง เช่น ลักษณะการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม หรือกิจกรรมทั่ว ๆ ไป การแต่งกาย กิริยามรรยาท การแสดงการเชิดหนังใหญ่

2) กิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์สถานการณ์ หรือกิจกรรมที่กระทำในลักษณะต่อเนื่องเป็นแบบแผนปฏิบัติอย่างเป็นทางการ มีขั้นตอน

เช่น แบบแผนการถ่ายทอดหนังใหญ่ การเรียนรู้

3) ความหมาย (Meaning) คือการที่บุคคลอธิบายหรือให้ความหมายเกี่ยวกับการเชิดหนังใหญ่ ซึ่งอาจเป็นลักษณะเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ การรับรู้โลกทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดxon

4) ความสัมพันธ์ (Relationship) คือลักษณะความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลต่างๆ ในสังคมที่ศึกษาว่ามีลักษณะยึดโยงกันอย่างไร มีแบบแผนอย่างไร ทั้งในทางที่ขัดแย้งหรือลงรอยกันซึ่งจะทำให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมของชุมชนหรือกลุ่มได้ทั้งระบบ

5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) คือ การที่ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวกับการแสดงหนังใหญ่ เช่น การเป็นวิทยากรเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การเผยแพร่ผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมหนังใหญ่

6) สภาพสังคม (Setting) คือ สภาพสนามหรือสถานการณ์ ที่นักวิจัยเข้าไปศึกษา ทั้งด้านภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม แบบแผน ประเพณี ขนบธรรมเนียมต่างๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดxon มีการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) รวบรวมเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) เช่น บทพากย์หนังใหญ่ สมุดรวมภาพหนังใหญ่ และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ วารสารและเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ เช่น เอกสารงานวิจัยบทความทางวิชาการ แล้วตรวจสอบเอกสารจากผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญมีประสบการณ์ตรงในการทำงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดxon ตลอดจน

พิจารณาถึงแหล่งที่มาของเอกสารนั้น ๆ

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) ได้แก่การสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 4 กลุ่ม โดยผู้วิจัยได้แนะนำตัว แจ้งวัตถุประสงค์ และสร้างความคุ้นเคยก่อน การสัมภาษณ์นี้ มีลักษณะแบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ โดยผู้วิจัยต้องการให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนไปได้อย่างอิสระ มีความรู้สึกเป็นธรรมชาติ

3. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Nonparticipation Observation) ประกอบไปด้วยการสังเกตลักษณะการถ่ายทอดความรู้การเรียนรู้งานหนังใหญ่ในขั้นตอนต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของกลุ่มสมาชิกในคณะหนังใหญ่วัดxon ความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน บรรยากาศและกิจกรรมการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดxon ความสนใจของผู้มาชมงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดxon โดยทำการสังเกต 10 ครั้ง ระหว่างเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. 2552

ขั้นตอนที่ 2 การนำเสนอแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดxon

ร่างแนวทางการสืบทอด หลังจากได้วิเคราะห์ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 แล้วนำเสนอต่อผู้นำชุมชนและนักวิชาการท้องถิ่นโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการแบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ ผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนได้อย่างอิสระและเป็นธรรมชาติ

ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ระยะเวลา 6 เดือน ระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2552 - มกราคม พ.ศ. 2553 ผู้วิจัยได้เข้าไปสร้างความคุ้นเคยสนิทสนมกับครู ผู้ถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่และผู้สืบทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ ผู้วิจัยสังเกตและ

ทำการสัมภาษณ์กับกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการบันทึกภาคสนาม (Field Note) เป็นประจำ ทุกครั้งในเวลาที่เข้าไปในชุมชนและมีการติดตามไปชม การแสดงหนังใหญ่วัดขนอนนอกสถานที่

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาแล้วผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 วิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของหนังใหญ่วัดขนอน ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องระบบคุณค่าของกิติมา ปรีดีติลก (2523 : 31-33) กล่าวถึงการพิจารณาคุณค่า คุณค่านั้นเกิดจากขบวนการ ในการดำรงชีวิต คนเราเรียนรู้ที่จะประทับใจในสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป ซึ่งคุณค่านั้นมี 2 แบบ คือ 1. แบบที่เป็นอัตนัย เอาตัวเองเข้าเป็นเครื่องตัดสินใจโดยใช้เหตุผลเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ไม่ใช่การตัดสินตามอำเภอใจ โดยปกติการตัดสินจะมีสาเหตุมาจากสิ่งภายนอก 2. แบบที่เป็นปรนัย เป็นการพิจารณาคุณค่าของความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ โดยอาศัยความรู้สึกนอกตัว ไม่ใช่ตามความพอใจของคนใดคนหนึ่ง ประกอบกับแนวคิดเรื่องการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมของจำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ (2540:22-23) ที่กล่าวถึง การที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสามารถดำรงได้ในชุมชนหรือสังคมใดนั้น แสดงว่าวัฒนธรรมนั้นได้รับการตัดสินจากคนในชุมชนหรือในสังคมนั้นแล้วว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณค่า มีประโยชน์ จนได้รับการยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

ส่วนที่ 2 แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ผู้วิจัยนำข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาในส่วนที่ 1 มานำเสนอต่อนักวิชาการท้องถิ่นและผู้นำชุมชนเพื่อ การสัมภาษณ์เสนอแนวทางการสืบทอดและวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุป

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมมาได้ และวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ โดยใช้แนวคิดทฤษฎี โดยจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่าง ๆ ในเหตุการณ์หนึ่ง ๆ แยกออกเป็นการกระทำ ความหมาย ความสัมพันธ์ และ ไม่ใช่แนวคิดทฤษฎี

การวิเคราะห์ในภาคสนามนี้ จะเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่วันที่ลงสนาม จนถึงวันสุดท้าย ที่ทำการวิจัย โดยการนำเอาข้อมูลที่เก็บรวบรวมโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation Methods) คือ 1) ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งเวลา 2) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากแหล่งสถานที่ 3) ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งบุคคล เพื่อพิจารณาถึงความเพียงพอของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีแบบสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัยแล้วเรียบเรียงนำเสนอข้อมูลในรูปแบบวิธีการพรรณนา (Description)

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยการวิเคราะห์คุณค่า และการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี แบ่งการนำเสนอเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 คุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

1. ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล โดยเสริมสร้างบุคคลให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพและเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ดังนี้

1.1 มีคุณค่าในการพัฒนาสติปัญญาให้กับผู้ที่มาเรียนรู้หรือผู้ที่มีความสนใจในการศึกษางานทางด้านศิลปะหนังใหญ่ทั้งประวัติความเป็นมา กรรมวิธีการสร้างตัวหนังใหญ่และการแสดง มีการส่งเสริมความรู้ความคิด การวิเคราะห์และตีความ โดยผู้ที่มาสืบทอดและผู้มาชมหนังใหญ่จะได้รับ

ความรู้และฝึกปฏิบัติเรียนรู้ศิลปะในแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การแกะสลักตัวหนังใหญ่ การขีดหนัง การเล่นดนตรีปี่พาทย์ ส่งเสริมในด้านการใช้ภาษา การประพันธ์ โดยวรรณกรรมที่ใช้ประกอบการแสดงหนังใหญ่คือเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งพันตรีหญิงผะอับ โปษะกฤษณะ ได้กล่าวถึงคุณค่าของบทบาทที่ประกอบการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนไว้ในหนังสือ วรรณกรรมประกอบการแสดงหนังใหญ่ไว้ว่า **“มีความแตกต่างจากบทบาทอื่น ๆ คือเป็นบทบาทที่มีทั้งบทบาทและบทเจรจาต่อเนื่องกันมีลักษณะถูกต้องตามฉันทลักษณ์การแต่งบทประพันธ์ บทพากย์เป็นกาพย์ยานีและกาพย์ฉับบึง ส่วนบท ร่ายเป็นร้อยแก้ว ซึ่งมีความไพเราะ สัมผัสดี กินความทำให้เห็นถึงรายละเอียดเรื่องธรรมชาติและบรรยากาศ”** ส่งเสริมการใช้จินตนาการเพื่อทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เสริมสร้างทัศนคติที่ดีให้กับผู้เรียน

1.2 มีคุณค่าในการพัฒนาอารมณ์และจิตใจเป็นการกล่อมเกลாதงจิตใจ ให้ผู้ที่สืบทอดและผู้ชมเกิดความอ่อนโยนมีความสุข สร้างความบันเทิงทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ซาบซึ้งประทับใจในการชมการแสดงและเงาตามท่วงทำนองของดนตรีปี่พาทย์ อันเป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่น สร้างอรรถรสในการเสพงานศิลปะ ซึ่งทำให้เยาวชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักและหวงแหนเพื่อร่วมกันสืบทอดงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้คงอยู่ต่อไป

1.3 มีคุณค่าในการพัฒนาร่างกายให้กับเยาวชน การเรียนรู้ลีลาท่าทางการขีดหนังใหญ่จัดได้ว่าเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความแข็งแรงของการใช้ประสาทสัมผัสและกล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหว มีการใช้ประสาทส่วนกลาง ประสาทตา และประสาทหู สั่งการให้แขน มือ และขา เคลื่อนไหวไปตามจังหวะการพากย์และท่วงทำนองการบรรเลงของดนตรีปี่พาทย์ เกิดความสง่างามของร่างกายและเสริมสร้างบุคลิกภาพที่สมดุล

ภาพที่ 1 การเรียนรู้ลีลาการขีดหนังใหญ่ในท่าการย่างสามขุมและชะเง้อ

1.4 คุณค่าต่อการปรับตนกับสังคมหนังใหญ่มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้ที่มาสืบทอดงานศิลปะได้รู้จักการใช้ชีวิตในสังคมร่วมกัน มีการร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติงาน ประสานงานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น เคารพในสิทธิและความสามารถของเพื่อนๆ ในกลุ่ม ฝึกการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เสริมสร้างความมีระเบียบวินัยและความสามัคคีต่อหมู่คณะ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ อันเป็นคุณลักษณะที่ดีของพลเมือง

2. ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่มีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมในลักษณะของการเป็นแหล่งถ่ายทอดและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน สามารถนำองค์ความรู้ ที่มีอยู่มาศึกษาเป็นกรณีตัวอย่างให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้มีความรู้ศิลปะแบบโบราณเป็นเวทีแลกเปลี่ยนการแสดงทางวัฒนธรรมและเปิดโอกาสให้เยาวชนได้รู้จักการแสดงออกในทางที่เหมาะสม ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

หนังใหญ่มีคุณค่าเป็นที่รวมงานทางด้านศิลปะหลายแขนง ได้แก่ จิตรกรรม หัตถศิลป์ วรรณศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และนาฏศิลป์ ซึ่งมีความละเอียด ประณีตและสวยงาม สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของศิลปะไทย ทางด้านจริยธรรม หนังใหญ่เป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่อยู่ในวัดxonอนซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน จึงมีการสอดแทรกข้อคิดคติสอนใจให้คนในชุมชนและผู้ที่มาได้รู้จักการประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรม เปรียบเทียบความดีความชั่ว และผลจากความประพฤติว่าในที่สุดแล้วธรรมะย่อมชนะอธรรม ดังเนื้อเรื่องที่ว่าว่า

... อินทรชิตต้องศรพลายวาทของพระลักษมณ์
 แทบสิ้นชีวิตตึงไม่หลุด อินทรชิตเจ็บด้วยพิษศร
 ไม่อาจแก้ได้ จึงไปเฝ้านางมณฑิลา ผู้มารดา ฝ่ายนาง
 มณฑิลา ให้อินทรชิตดื่มน้ำจากทรวง ด้วยพรจาก
 พระอุมาน้ำนมอันมีคุณค่าวิเศษ สามารถแก้พิษศรได้
 จากนั้นอินทรชิตจึงลาไปเข้าเฝ้าทศกัณฐ์ต่อไป ...
 (สุนทร ภาวนุกุลพงษ์ ผู้พากย์หนังใหญ่ สัมภาษณ์
 เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552)

นอกจากนี้หนังใหญ่ช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ชาวบ้านและเยาวชนได้รับรายได้พิเศษจากการทำตัวหนังใหญ่และแสดงหนังใหญ่ตามงานต่างๆ ที่มีผู้ว่าจ้างให้แสดง มีคณะท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอยู่เป็นประจำ หนังใหญ่วัดxonอนจึงเป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านวัดxonอน สร้างความภูมิใจให้แก่ชาวบ้านเป็นเสมือนเครื่องผูกร้อยจิตใจของชาวบ้านในชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคีและการร่วมมือกันมาสู่การพัฒนาชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนได้รับรางวัลจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) และได้รับการยกย่องให้เป็น 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรม (The Safeguar-

ding of Intangible Cultural Heritage : ICH) ประจำปี พ.ศ. 2551

ตอนที่ 2 การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดxonอน

ปัจจุบันเยาวชนไทยทั่วไปหรือแม้แต่ผู้ใหญ่บางคนไม่รู้จักการแสดงหนังใหญ่ คนที่รู้จักมักไม่นิยมที่จะชมการแสดงหนังใหญ่ เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการดำเนินเรื่องของหนังใหญ่เป็นไปอย่างเชื่องช้า ตัวหนังใหญ่เคลื่อนไหวไม่ได้ต้องอาศัยผู้เชิด ซึ่งเชื่อแน่ว่าต่อไปในอนาคตงานศิลปวัฒนธรรมประเภทนี้อาจจะสูญหายไปพบว่าในชุมชนเล็กๆ แห่งหนึ่งเกิดความร่วมมือและการประสานงานกันระหว่างวัด วัด บ้าน โรงเรียน และชุมชน เห็นถึงคุณค่าที่ยิ่งใหญ่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่อันเป็นมรดกที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงมีการรวมพลังกายและพลังใจของชาวบ้านในชุมชนเพื่อพลิกฟื้นการแสดงหนังใหญ่วัดxonอนให้กลับมาเจริญรุ่งเรืองอย่างมั่นคงในสังคมปัจจุบัน อันมีขนบธรรมเนียมนิยมการเชิด ลำเนียง การเชิด ลำเนียงการพากย์ การเจรจา แนวการบรรเลงดนตรี ที่โดดเด่นเป็นลักษณะเฉพาะของตน ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของหนังใหญ่วัดxonอนประกอบด้วย การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ที่ทำให้มีผู้สืบทอดในงานศิลปวัฒนธรรมเสมือนเป็นการต่อลมหายใจให้หนังใหญ่กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง มีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นโดยใช้การปลูกฝังให้รุ่นพี่ถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ให้กับรุ่นน้อง ทางด้านการสร้างและการผลิตตัวหนังใหญ่ รูปแบบลีลาท่าทางการแสดงและดนตรีปี่พาทย์ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดในลักษณะอย่างไม่เป็นทางการอีกทั้งมีการสร้างทัศนคติในการรักและหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมของตนเอง

ภาพที่ 2 การแสดงหนังใหญ่วัดxon

ภาพที่ 3 การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดxon

อนึ่งการปรับตัวทางสังคมมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับยุคสมัย ในปัจจุบันแต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์แบบเดิมไว้ โดยมีการปรับรูปแบบการเรียนรู้ ใช้จิตวิทยาเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ปรับรูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับภาวะปัจจุบัน ปรับรูปแบบการนำเสนอตามความต้องการของผู้ชม และนำอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่มาเป็นเทคนิคประกอบการแสดง มีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมชาวบ้านในชุมชนมีการตีความหมายสร้างอุดมการณ์และให้คุณค่าความสำคัญกับหนังใหญ่วัดxonว่าเป็นมรดกที่สำคัญ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชนอื่นๆ โดยการนำของผู้นำทางศาสนา ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำทางการศึกษา มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมสืบทอดและเผยแพร่ความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดxon มีการปลูกฝังให้ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้ในประวัติความเป็นมาหนังใหญ่วัดxonและเรียนรู้ในงานการสร้างตัวหนังใหญ่ส่งเสริมการอนุรักษ์หนังใหญ่วัดxonในชุมชนโดยส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดไป

หนังใหญ่วัดxonมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาเยี่ยมชม การแสดงหนังใหญ่และตัวหนังใหญ่ในอดีตที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดxon จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี และได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานในภาครัฐและภาคเอกชนในการจัดกิจกรรมให้ความช่วยเหลือทางด้านต่างๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ คำขวัญจังหวัด และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จากความร่วมมือที่เกิดขึ้นทำให้หนังใหญ่วัดxonยังคงดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน

ตอนที่ 3 แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดxon

ในสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันมหรสพต่างๆ ที่มีอยู่ต่างมุ่งเน้นการให้ความสนุกสนานแก่ผู้ชม อันเนื่องมาจากสภาพความเปลี่ยนแปลงความเจริญทางสังคมเทคโนโลยี ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตในท้องถิ่น ตลอดจนมีทางเลือกในการเสพสื่อบันเทิงที่แปลกใหม่หลากหลาย ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้

ส่งผลกระทบต่อซึ่งเป็นอุปสรรคที่ทำให้ศิลปวัฒนธรรมของไทยที่มีมาแต่โบราณได้รับความสนใจหรือมีบทบาทน้อยลง อย่างไรก็ตามยังมีชุมชนเล็ก ๆ แห่งบ้านขนอน ซึ่งมีศิลปะการแสดงหนังใหญ่เป็นมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญประเภทหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งชุมชนได้เห็นคุณค่าและพยายามที่จะธำรงรักษาศิลปะการแสดงดังกล่าวไว้ ด้วยการสร้างพลังหรือคืบความมีชีวิตชีวาในการแสดงหนังใหญ่ให้ปรากฏ อันทำให้เกิดการขับเคลื่อนหรือพัฒนาในส่วนที่เป็นปัจเจกบุคคลเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนกระตุ้นให้เกิดการตระหนักถึงความดีงามที่ควรดำรงอยู่ในสังคมหรือชุมชนนี้ต่อไป ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการที่จะช่วยให้ชุมชนวัดขนอน สามารถสร้างสรรค์และพัฒนาการแสดงหนังใหญ่ให้เจริญและมีความมั่นคงอย่างยั่งยืนยิ่งขึ้นต่อไปได้นั้นเป็นสิ่งที่ควรให้การสนับสนุน จึงได้เสนอแนะแนวทางว่า ควรมีการสืบทอดโดยจัดตั้งคณะกรรมการบริหารคณะหนังใหญ่วัดขนอนในรูปแบบองค์กร จัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเพื่อให้องค์ความรู้ไม่สูญหาย มีการรวบรวมและนำองค์ความรู้เรื่องหนังใหญ่มานบูรณาการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชนและจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงความรู้และวัฒนธรรมโดยให้เยาวชนในชุมชนเป็นมัคคุเทศก์ และนำความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อันเนื่องมาจากชาวบ้านในชุมชนมีความเชื่อร่วมกันว่าหนังใหญ่เป็นงานศิลปะชั้นสูงมีมาแต่โบราณกาลเป็นสิ่งที่มีความค่าแก่ ต้องเก็บรักษาไว้ที่วัดไม่เก็บรักษาไว้ที่บ้านเพราะเป็นศิลปะที่มีความศักดิ์สิทธิ์

มีพลังที่มองไม่เห็น ซึ่งเรียกว่า “ครูหนัง” คอยคุ้มครองปกป้องรักษาให้ชุมชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ผู้ใดที่ธำรงรักษาหนังใหญ่ไว้จะทำให้เกิดความเจริญงอกงาม หากผู้ใดปล่อยปลงละเลยหรือดูหมิ่นก็มีผลที่จะทำให้เกิดความเสื่อมได้ จากความเชื่อดังกล่าว ผู้นำชุมชนและชาวบ้านจึงมีความศรัทธาโดยมีอุดมการณ์เดียวกันว่า คนในชุมชนเองต้องเห็นถึงคุณค่าของหนังใหญ่ ในฐานะที่เป็นเจ้าของร่วมกันก่อนแล้ว ผู้อื่นก็จะเห็นคุณค่าตาม ชาวบ้านวัดขนอนจึงร่วมกันสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งอันเป็นลักษณะเด่นของชุมชน โดยมีวัดขนอนเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ในการถ่ายทอดความรู้ทางด้านศิลปะหนังใหญ่ ทุกกระบวนการ เริ่มจากการสร้างตัวหนังใหญ่ การขีดหนังใหญ่ การพากย์หนังใหญ่และดนตรี ปีพาทย์ประกอบการแสดง ซึ่งมีเจ้าอาวาสวัดขนอนผู้นำทางศาสนาและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้าได้ชักชวนชาวบ้านให้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้การสร้างตัวหนังใหญ่ โดยชาวบ้าน วัดขนอนได้ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมโดยการให้บุตรหลานเข้ามาเรียนรู้เพื่อให้บุตรหลาน มีความรู้ความสามารถพิเศษติดตัวไว้ใช้ประโยชน์ในอนาคต มีการสืบทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น การแสดงของหนังใหญ่วัดขนอนนี้มีระบบการจัดการในลักษณะที่เป็นครอบครัว มีเจ้าอาวาสและครูผู้ถ่ายทอดความรู้เปรียบเสมือนเป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนเยาวชนที่มาสืบทอดเปรียบเสมือนเป็นลูกหลาน ซึ่งมาฝึกการแสดงร่วมกันอันเป็นการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีให้กับเยาวชนในการปรับตัวเข้ากับสังคมและรู้จักการทำงานที่เป็นหมู่คณะซึ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน และเยาวชนที่มาสืบทอดจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินจำนวนเล็กน้อยก็ตาม แต่ก็สามารถเป็นทุนการศึกษาช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของครอบครัวได้

ส่วนการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนแห่งนี้เป็นการแสดงแบบโบราณที่มีลักษณะเฉพาะตัว

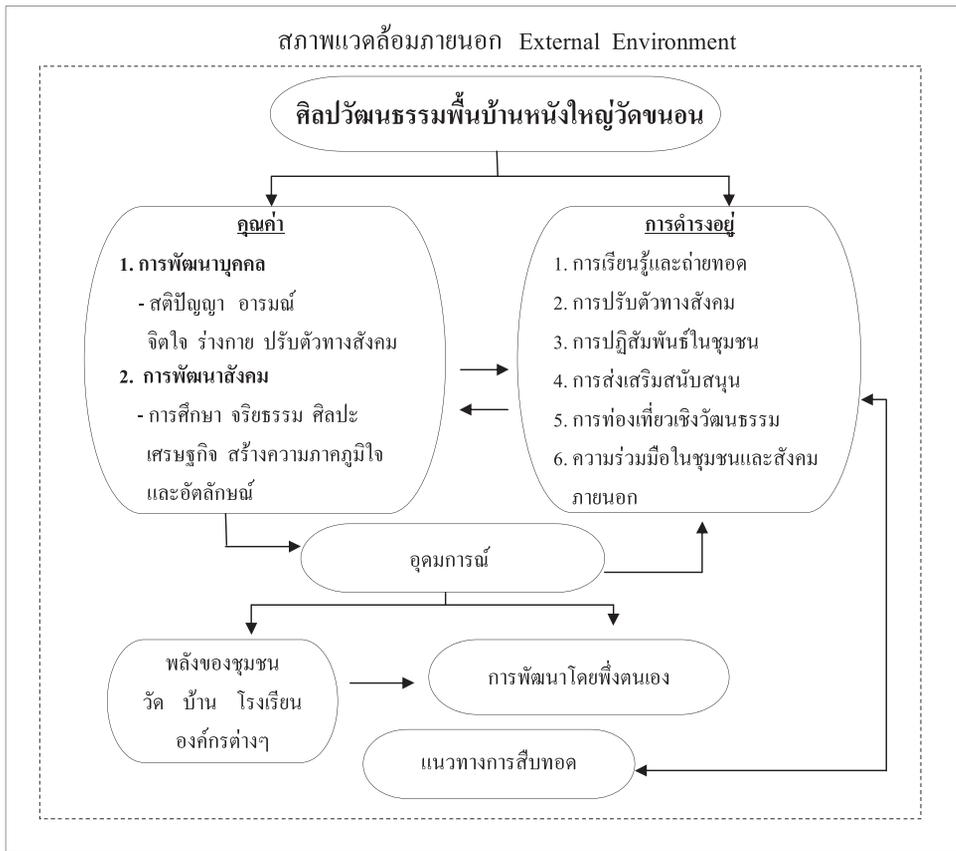
ในปัจจุบันหาชมได้ยากและมีการจัดเก็บความรู้เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมซึ่งนอกจากเป็นการสร้างความบันเทิงใจแล้วยังได้รับความรู้ในงานศิลปะควบคู่กันไปจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียง คณะผู้แสดงหนังใหญ่และชาวบ้านในชุมชนเกิดความสุข ทำให้หนังใหญ่วัดชนอนเป็นที่รู้จักได้รับการยกย่องจากสังคม ซึ่งมีคำกล่าวที่ว่าถ้าอยากมาดูหนังใหญ่ก็ต้องนึกถึงหนังใหญ่วัดชนอนจังหวัดราชบุรีเป็นที่แรก จากการที่นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมในชุมชนทำให้เกิดการหมุนเวียนของเงินตราเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ชาวบ้านสามารถจำหน่ายสินค้าที่ระลึก อาหารและเครื่องดื่ม มีผู้มาบริจาคเงินทำบุญให้กับวัด ส่งผลให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ทำงานในชุมชนของตนเองอันนำมาซึ่งความภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านจึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

2. องค์ความรู้หนังใหญ่เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาในชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดชนอนเป็นมรดกความรู้ที่รวมงานศิลปะหลายแขนง เช่น วรรณศิลป์ หัตถศิลป์ คีตศิลป์ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ซึ่งมีวัดชนอนเป็นแหล่งถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน โดยได้มีการปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการรักและหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมโดยมีการปรับเปลี่ยนความรู้ให้เหมาะสมกับสภาวะปัจจุบัน ซึ่งยังคงรักษาเอกลักษณ์แบบโบราณไว้ได้มีการสอดแทรกการสอนจริยธรรมให้แก่ชุมชนผ่านการถ่ายทอดความรู้และการแสดงโดยเฉพาะในเรื่องของความสามัคคี การรู้จักให้อภัย ความกตัญญู มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้งานศิลปวัฒนธรรมโดยได้กำหนดว่า ช่วงวันสงกรานต์ของทุกๆปีจะมีการจัดงานประจำปี โดยเชิญชุมชนต่างๆที่มีการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น

เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ทางวัดชนอนมีการจัดเก็บความรู้เรื่องราวของหนังใหญ่ในลักษณะๆการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนวัดชนอนแต่ยังไม่มีการบันทึกความรู้ที่จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น มรดกทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชนเล็กๆ นี้ได้ส่งเสริมการพัฒนาโดยพึ่งตนเอง ทำให้ชาวบ้านรู้จักการแบ่งปันความรู้ร่วมกัน แบ่งปันรายได้ มีความศรัทธา ร่วมมือกันสร้างสาธารณประโยชน์ให้กับชุมชนของตนเอง เช่น ห้องน้ำ พัฒนาทางเดิน เชื้อกันน้ำกัดเซาะตลิ่ง ส่วนเยาวชนในชุมชนก็รู้จักการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ห่างไกลจากยาเสพติดและอบายมุข โดยยึดอุดมการณ์เดียวกันว่าต้องการต่อลมหายใจให้กับหนังใหญ่วัด ซึ่งแสดงว่าองค์ความรู้ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญถ้าชาวบ้านมีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบก็จะสามารถสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสุขได้อย่างยั่งยืน

จากผลการวิจัยพบว่าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดชนอนไม่ได้มีคุณค่าเฉพาะการสร้างความบันเทิงสนุกสนานเพลิดเพลินเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนทำให้สามารถพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานความรู้คู่คุณธรรมเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านให้มีแนวคิดภายใต้อุดมการณ์เดียวกัน มีเป้าหมายร่วมกันในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ซึ่งเป็นมรดกที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน บนพื้นฐานการเรียนรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์ อันเป็นพลังของชุมชนในการพัฒนาโดยการพึ่งตนเอง ผู้วิจัยจึงแสดงข้อค้นพบในการวิจัยเป็นแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงข้อค้นพบในการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยได้มีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะนำไปปฏิบัติในการพัฒนาต่อไป ดังนี้

1. ครูผู้ถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถสูง ควรมีวิธีการบันทึกความรู้เกี่ยวกับหนังใหญ่ในด้านต่างๆ เพื่อจัดเก็บองค์ความรู้ไว้ให้แก่ผู้สนใจศึกษาต่อไป

2. การถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่มีเฉพาะกลุ่มชนที่มีความใกล้ชิดกันในท้องถิ่นโดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ สถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นควรมีการส่งเสริมจัดการเรียนรู้เพื่อเป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

เพื่อการพัฒนาที่มีการจัดระบบการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การจัดทำหนังสือส่งเสริม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านกับชุมชนในงานศิลปวัฒนธรรมด้านอื่นๆ เช่น ศิลปะการฟ้อนการแสดงหนังตะลุง การละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น

2. ควรมีการศึกษาวิจัยในเชิงการประยุกต์ในรูปแบบต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์บทบาท การแสดงหนังใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน การศึกษาลวดลายไทยบนตัวหนังใหญ่ การจัดการองค์ความรู้ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อนำสิ่งที่ดึงามมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่ความเจริญในสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ สุวรรณวัฒนา. (2527). **หนังสือวัดখনอน จังหวัดราชบุรี**. เอกสารอัดสำเนา.

กฤตยา แสงเจริญ. (2543). **วัฒนธรรมกับการพัฒนาแนวคิดบางประการเพื่อศักดิ์ศรีของมนุษย์**. วารสารศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 8 (ฉบับที่ 1), 1.

กิติมา ปรีดีติลก. (2523). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. (2540). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชิน อยู่ดี. (2530). **มูลกำเนิดของคนไทย**. ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 11 (ฉบับพิเศษ), 20-25.

ประเวศ วะสี. (2537). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.

ประเวศ วะสี. (2546). **ปาฐกถาในวันอนุমানราชชนครั้งที่ 1 การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวัฒนธรรม ราชบัณฑิตยสถาน. _

_____. (2538). **วัฒนธรรมกับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

พะอบ โปษะกฤษณะ. พันตรีหญิง. (2520). **วรรณกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่วัดখনอน จังหวัดราชบุรี**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2532). **หนังใหญ่: มรดกไทยที่รวมคุณค่างานศิลปะชั้นสูงในของดีเมืองราชบุรี**. ราชบุรี : พี.ที.ซี. คอร์ปอเรชั่น.

เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2544). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย ภาพรวมภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิง.

Arensberg, Conrad M. (1965). **Culture and community**. New York : Harcourt Brace & World.

Kislenko. Arne. (2004). **Culture and customs of Thailand**. Westport Conn : Greenwood Press.

Sarah A. Radcliffe. (2006). **Culture and development in a globalizing world : geographies, actors, and paradigms**. New York : Routledge.

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

1. พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรวิฑูโธ) เจ้าอาวาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2552

2. สุนทร ถาวรนุกุลพงษ์ ผู้พากย์หนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552

3. นายจพรรณ์ ถาวรนุกุลพงศ์ หัวหน้าคณะหนังใหญ่วัดখনอน สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552

4. นายสุทัต ส่งขจร ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2552

5. นายศราวดี ถาวรนุกุลพงศ์ ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2552

6. นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย นักวิชาการท้องถิ่นจังหวัดราชบุรี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2553